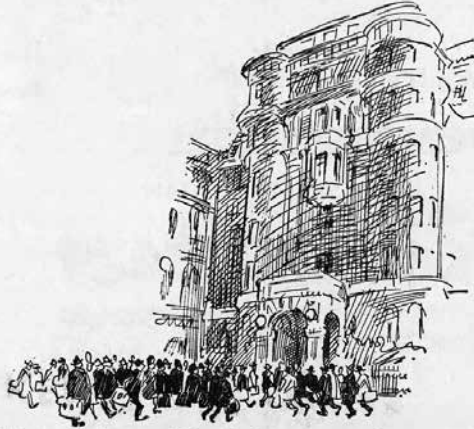

Mot Blasieholmen

Hela vintern kommer LO-ombudsmän i stora skaror att marschera mot SAF-huset på Blasieholmen i Stockholm

Ur *Dagens Nyheters* arbetsmarknadsbevakning
15 november 1965. Tecknare ej angiven.

Arbetsmarknadens marknadsanpassning Lönebildningen och det gemensamma intresset

Erik Bengtsson

Den 15 november 1965 rapporterade *Dagens Nyheter* (DN) om hur arbetarnas företrädare i fackförbunden i Landsorganisationen (LO) och företagens företrädare i Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) förberedde sig för att börja förhandla om hur löner och villkor för i princip hela den yrkesverksamma befolkningen skulle utvecklas de närmsta åren. LO:s och SAF:s förhandlingar skulle direkt sätta de kommande årens löneökningar för 840 000 arbetare, och indirekt för nästan alla löntagare i landet. DN tyckte att detta var viktigt nog för att presentera alla förhandlare person för person, uppslaget på en helsida. Bilden intill reproducerar den teckning som ackompanjerade bevakningen och föreställer SAF:s dåvarande huvudkvarter på Blasieholmen i Stockholm, ett vackert stadspalats från 1900-talets början. Teckningen visar också en folkmassa med portföljer som rör sig mot ingången och bildtexten förklarar: ”Hela vintern kommer LO-ombudsmän i stora skaror att marschera mot SAF-huset på Blasieholmen i Stockholm.”

Arbetsmarknaden, där arbetskraft säljs och köps, är alltid en marknad. Men det är en speciell marknad, där varan som köps och säljs är en människas aktivitet, tid och förmågor.¹ Detta får viktiga följder eftersom varan på denna marknad alltså är ett subjekt, med egna intressen, dispositioner och relationer. Med dess speciella karaktär är den också en av de marknader som varierar mest i hur den är organiserad och hur den fungerar, över tid och mellan länder. I vissa sammanhang fungerar arbetsmarknaden mer som en renodlad idealtypisk marknad

där arbetstagarna söker jobb varje enskild dag och priset, alltså lönen för arbetskraften, sätts utifrån utbud och efterfrågan just denna dag. Men oftast bygger arbetsmarknaden mycket mer på kollektiva relationer, långsiktighet och förhandlingar.² Jag analyserar i denna text hur arbetsmarknaden under ”marknadens tid” så att säga har gjorts om för att fungera mer som en riktig marknad.³ För att förstå vad detta betyder, måste vi gå tillbaka till tiden före, efterkrigstiden. Sett till antologin som helhet är angreppssättet här något annorlunda: jag studerar inte 1970-, 1980- och 1990-talen i sig, utan både perioden före denna marknadens tid och perioden efter, om nu marknadens tid kan anses ha tagit slut. Arbetsmarknaden förändrades radikalt under marknadens tid, men här angriper jag problemet bakvägen genom att studera två perioder av relativ stiltje, 1950- och 1960-talen samt 2000- och 2010-talen. Med detta förfarande kan jag fånga systemens logik inte under en kaotisk förändringsperiod utan tvärtom under två stabilare perioder.

Bilden illustrerar 1960-talets perspektiv på arbetsmarknaden. Den sågs som en administration av utvecklingen av inkomsterna och deras fördelning, där fackförbunden och arbetsgivarnas organisationer var administratörer med mandat att hantera hur löner och lönevillkoren förändrades. Om vi tänker på en marknad i den enklaste formen, som i första kapitlet av en lärobok i nationalekonomi, så är den en arena där köpare och säljare möts och priset på varan – i vårt fall är det arbetskraften – sätts där utbud och efterfrågan möts. 1960-talets svenska arbetsmarknad stod långt ifrån denna bild, och förväntades inte heller närma sig den enklaste marknadsmodellen. Där var arbetsmarknaden en genuint social företeelse, en förhandling mellan samhällsklasserna och ett sökande efter lösningar som skulle gynna nationen Sverige och dess beståndsdelar: arbetare, kapitalägare, tjänstemän och bönder.⁴ För att använda en vanlig dikotomi, så skildrades 1960-talets arbetsmarknad mer som om den var en del av staten, en administration för det offentliga goda, snarare än en marknad.

I nutiden framställs arbetsmarknaden helt annorlunda. Övertygelsen om marknadens förmåga att lösa koordineringsproblem och allokera resurser, utan administrativ inblandning av organiserade intressen, har stärkts i takt med att förtroendet för omfattande organisationer

som LO och SAF (sedan 2001 Svenskt Näringsliv) har urholkats.⁵ 1970-, 1980- och 1990-talen innebar att de förhoppningar och förväntningar som riktades mot marknaderna förändrades, mycket tydligt så när vi vänder blicken mot arbetsmarknaden. Den är fortfarande idag en organiserad och administrerad marknad, men förväntningarna på den – från politiker och medier – är att den ska uppnå vad man kan kalla marknadskonforma resultat, att lönerna ska sättas utifrån världsmarknadens förutsättningar, inte utifrån de organiserade intressenas viljor.⁶ Omvandlingen av arbetsmarknaden, eller rättare sagt förväntningarna på vad arbetsmarknaden ska leverera och hur, kan ses som en del av den större process genom vilken marknaderna sedan 1980-talet i högre grad designats för att frigöras från moraliska krav och politiska regleringar. Att studera arbetsmarknadens sociala laddning, och hur den förändrats från efterkrigstid till nutid, kan alltså säga något också om marknadens tid.

Arbetsmarknadens omvandling i historiskt perspektiv

Vid decennierna runt 1900 växte starka fackföreningar fram i Sverige, och med strejker och andra påtryckningar drev de fram också en organisering hos arbetsgivarna, som 1902 bildade en nationell gemensam organisation i SAF. Under 1900-talets första decennier pendlade relationen mellan fackföreningarna samlade i LO och arbetsgivarna samlade i SAF mellan konflikt och förhandling. Sedan 1930-talets historiska kompromiss mellan arbete och kapital, manifesterat i Saltsjöbadsavtalet mellan LO och SAF 1938, har en huvudregel i den svenska arbetsmarknadsmodellen varit att löner och villkor på arbetsmarknaden först och främst regleras genom förhandlingar mellan fackförbund och arbetsgivarorganisationer, snarare än genom lagstiftning. Denna ordning, den koordinerade kapitalismens, hade sina guldår under 1950- och 1960-talen i stora delar av Europa. I Sverige naggades den i kanten med 1970-talets arbetsrättsliga reformer, som lagen om anställningsskydd 1974, och med samma decenniums hårdare konflikter mellan fack och arbetsgivare som ledde till minskad tillit mellan parterna.⁷

Inte bara organisationernas politik utan också arbetsmarknadens själva bas, jobben som finns, har förändrats rejält sedan 1970. På 50- och 60-talen var det ungefär 40 procent av de sysselsatta som arbetade i industrin, 2019 var det 11,2.⁸ Denna strukturomvandling hänger ihop med en övergripande omläggning av valuta- och finanspolitiken, och en fundamental mentalitetsförändring i Sverige liksom runt om i världen av statens mest grundläggande uppgift. Från 70-talet beskriver statsvetaren Philip Cerny ett skifte från välfärds- till konkurrensstat: statens uppgift var inte längre att skydda den nationella politiken och medborgarna från omvärlden, utan att exponera dem för den och göra dem konkurrensdugliga.⁹

Den fackliga organiseringsgraden har sjunkit något i Sverige under denna period: på 1970- och 80-talen var ungefär 80 procent av de anställda med i facket, idag ligger motsvarande siffra på ungefär 70. Den fallande organiseringsgraden har att göra med industrins försvagade roll i sysselsättningen och tjänstesektorns stärkta. Efter polariseringen av arbetsmarknadsrelationerna på 1970- och 80-talen skapades en mer stabil förhandlingsmodell 1997 med Industriavtalet. Det innebär att lönerörelserna leds av fack och arbetsgivare i industrin som förhandlar fram en löneökningstakt som ska gälla för hela arbetsmarknaden, inte bara i industrin. Sedan 2001 övervakar Medlingsinstitutet för statens del att parter i övriga sektorer lever upp till denna norm. Den nya förhandlingsordningen har ibland diskuterats som en återgång till 1950- och 60-talens förhandlingsmodell,¹⁰ men undersökningen här kommer att visa på stora skillnader mellan då och nu, skillnader helt i linje med de större samhälleliga förändringarna under marknadens tid.

Källmaterial

För att fånga hur förväntningarna på arbetsmarknaden förändrats över tid studerar jag tidningsbevakningen av avtalsrörelserna, då nya löner och villkor förhandlats fram. Avtalsrörelserna handlar om fundamentala delar av ekonomin – löner, priser och sysselsättning – och att studera bevakningen av dem blir därför en bra ingång för att begripliggöra vilka förväntningar som riktats mot arbetsmarknaden. Kollektivavtal

tenderar i Sverige att löpa ut i mars, och förhandlingarna för de nya avtalen sker därför under en vintersäsong, med början på hösten och slutet i mars–april.¹¹ Det empiriska underlaget till den här undersökningen är dagstidningsbevakning av lönerundorna 1958/59, 1959/60, 1961/62, 1963/64, 1965/66 samt 2006/07, 2009/10, 2011/12, 2012/13 och 2015/16.¹² Bevakningen i *DN* representerar den samhälleliga och politiska mittfåran, och som jämförelse har jag för två avtalsrörelser, 1965/66 och 2015/16, också studerat *Svenska Dagbladet* (*SvD*), som står mer till höger och historiskt haft nära band till näringslivet.¹³ Valet av *DN* motiveras av att den var landets största dagstidning under båda perioderna; i standardverket *Den svenska pressens historia* (2002) betecknas *DN* som ”rikstikaren inom journalistiken” på 1960-talet, en tidning som spelade ”en viktig roll för det politiska och kulturella klimatet i landet”.¹⁴

Maria Grafströms doktorsavhandling om ekonomijournalistikens utveckling sedan 1960-talet visar att *DN* gått i takt med tiden. Grafström menar att ekonomibevakningen i början av 1960-talet var bristfällig med små journalistiska resurser och föga ekonomisk utbildning hos journalisterna, vilket gjorde att de i hög grad återgav vad företagen själva kommunicerade. Från och med 1960-talets andra hälft blev ekonomijournalistiken i *DN* och *SvD* mer ambitiös, kunnig och ifrågasättande.¹⁵ Ekonomibevakningen i tv från sent 1970-tal till sent 1990-tal har studerats av Dino Viscovi, som för sin del tolkar förändringen som att bevakningen under denna tid alltmer lämnat ”arbetets värld” och närmat sig ”ekonomins värld”, med svagare representation av fackföreningar och starkare fokus på marknaden, inte minst de finansiella marknaderna.¹⁶ Ett liknande mönster har också studier av pressen funnit: dagstidningarna hade en intensiv bevakning av avtalsrörelserna på 1970- och 80-talen och betydligt mindre idag, vilket medieforskare tolkat som att ”näringslivets hegemoni verkade ha säkrats” på 1990-talet.¹⁷ Den väldigt intensiva bevakningen på 1970- och 80-talen hänger ihop med de starka motsättningarna som rådde på arbetsmarknaden då med bland annat 70-talets vilda strejker och storkonflikten 1980.¹⁸ Paradoxerna som den periodens arbetsmarknad bjöd på är ett lovande ämne för vidare forskning;¹⁹ här kommer jag att använda ett annat angreppssätt för att påvisa förändringen på längre sikt.

Lönerörelser på 1950- och 1960-talen

Tidningsbevakningen av 1960-talets lönerörelser var i hög grad teknokratisk och redogörande. *DN* förhöll sig påfallande okritiskt till fackföreningsrörelsen, också på ledarsidan.²⁰ Ett exempel är när ledarsidan den 3 september 1961 uttalade sig för det centraliserade lönebildningssystem som rådde, där LO och arbetsgivarna i SAF centralt förhandlade fram ramen för löneökningen för alla löntagare (och inkomstökningen för statligt reglerade branscher som jordbruket): "Alla inser vilken betydelse det har för arbetsfreden att ramen för löneökningarna fixeras centralt. Många irrationella störningsfaktorer kan därigenom elimineras."²¹ LO:s prognoser, utarbetade av organisationens utredningschef Rudolf Meidner, refererades hovsamt som "Dr Meidners analys".²² Även på ekonomisidorna återgavs Meidners analyser utan att målen ifrågasattes: "Utan överdrift kan fastslås, ansåg talaren, att det svenska folkhushållet befinner sig mycket nära det tillstånd av hög sysselsättningsgrad, god framstegstakt och ett rimligt mått av prisstabilitet som utgör målet för den ekonomiska politiken."²³

Med tanke på att *DN*:s politiska hemvist var (och är) oberoende liberal, och att dess starka chefredaktör 1946–59 Herbert Tingsten är ihågkommen bland annat för sin stränga kritik mot socialdemokratin,²⁴ är det slående hur positiv bevakningen av fackföreningsrörelsen var. I avtalsrörelsen 1958/59 konstaterades på ledarsidan neutralt att den svenska fackföreningsrörelsen är starkast i världen, att Metall har 96,5 procents anslutningsgrad. Ledarsidan förespråkade en starkt koordinerad avtalsrörelse, en "fyrekantsuppgörelse" mellan arbetarnas LO, arbetsgivarnas SAF, tjänstemännens TCO och jordbrukarnas organisationer.²⁵ Avtalsrörelsen 1965/66 var den med hårdast motsättningar av de här undersökta från 1950- och 60-talen och är också den med mest kritik mot fackföreningsrörelsen. *SvD*:s ledarsida kritiserade dessa år flera gånger LO för att gynna arbetarna för ensidigt, dock inte för att detta drabbar arbetsgivarna, utan för att det drabbar akademikerna i SACO.²⁶ På nyhetsplats gavs dock LO rikligt med plats också i *SvD*, och LO:s analyser och krav refererades ofta okritiskt.²⁷

Arbetsmarknaden framställdes som en nationell angelägenhet administrerad för det gemensamma bästa, som en del av "det svenska

folkhushållet”.²⁸ Skildringarna präglas genomgående av både respekt och ”vi”-känsla. Ibland slog respekten för företrädarna över i panegyrik, som när *DN* 1960 gratulerade LO:s ordförande Arne Geijer på hans födelsedag. Han beskrivs verkligen som en statsman, inte som en marknadsaktör:

Arne Geijer – vid förhandlingsbordet, som folkagitator, som bankett-talare, som riksdagsman, som internationell fackföreningsdelegat – i alla funktioner prisad eller aktad. Man har talat om hans lugn, balans, omdöme och klokhet. Han har nämnts som en tänkbar landsfader i orostider, han har omsvärmats av statsrådsrykten och han har under årens lopp samlat rader av förtroendeuppdrag. Han åtnjuter ett kompakt gott anseende i alla läger, tycks det.²⁹

Den respektfulla – och okritiska – tonen parades samtidigt med ett språk som verkade vilja skapa närhet till publiken. Något som stärkte ”vi”-känslan med förhandlingarna var att *DN* inför avtalsrörelserna utförligt presenterade löneförhandlingarna, som i exemplet 1965 refererat ovan.³⁰ *DN*:s rubrik, ”SAF och LO redo för första avtalsronden”, förde tankarna till boxning, och *SvD*:s förberedelse för avtalsrörelsen 1965 liknade *DN*:s, med en stor artikel där avtalsrörelsens start skildrades i princip som en sport: ”I dag går den egentliga starten för vinterns spännande spel om hur stora lönerna skall bli under nästa år. [...] Tecken tyder på att det kan bli ett av de mest rafflande avtalsspel vi haft under hela efterkrigstiden.”³¹ Artiklarna som presenterade parternas utgångspunkter i förhandlingarna, de tidiga positioneringarna när LO kanske sade att de i år ville ha 3,5 procent eller 5,1, var ofta stort uppslagna med stora bilder på organisationernas företrädare. Avtalsrörelsen 1958/59 är ett exempel: den 2 och 3 oktober ägnade *DN* två dagar i rad delar av förstasidan åt LO:s förberedelser för vinterns förhandlingar. Den 2 oktober rapporteras det från Hotell Malmen på Södermalm i Stockholm där LO under dagen sammanträdde för att samordna sina krav, och den 3 oktober annonserade topprubriken i fet stil ”Enhålligt LO för ny samordning” och artikeln illustrerades med stora bilder på koncentrerade fackföreträdare i samtal. Känslan av närhet till löneförhandlingarna i 1960-talets pressbevakning förstärktes av reportagen från förhandlingsrummen,

när diskussionerna intensifierades inför att de nya avtalen skulle vara på plats i slutet av mars. Under stora rubriker som "LÅNG VÄNTAN FÖR DELEGATIONERNA" citerades att "Vi kör i botten i natt", och *DN:s* läsare fick, jämte bilder av kaffedrickande, trötta förhandlare, ta del av

[p]rocentsiffror, statistik, beräkningar, förslag, invändningar. Och väntan. Väntan i de s k stora förhandlingsdelegationerna, grupper om 10–20–30 personer, på att chefförhandlarna – de som har kontakten med motparten – skall komma tillbaka från smårummen och rapportera nya argument och nya lägen [...] ³²

I avtalsrörelsen 1958/59 fick *DN:s* läsare i slutskedet av förhandlingarna till och med veta att "[p]å Arbetsgivarföreningen är alla förhandlingslokaler bokade för de närmaste veckorna".³³ Denna praktiska information kan knappast ha varit av användning för *DN:s* läsare, som inte bör ha varit i stånd att boka lokaler på SAF-borgen i vilket fall, och att journalisterna skrev in denna upplysning säger något om hur nära *DN:s* läsare på 1950- och 60-talen fick komma förhandlingarna, och hur starkt tidningen betonade att SAF och LO:s företrädare verkligen arbetade hårt (för det gemensamma bästa?). Ett annat exempel på samma närhet och positiva grundton är att begreppet "nattmangling", som benämning för långdragna och tuffa förhandlingar mellan LO och SAF, på 1950- och 60-talen var en trop som förekom i ordvitsar och skämtteckningar i *DN*, som en godmodig drift med förhandlarna.³⁴

Den inkännande och samtidigt respektfyllda rapporteringen under dessa årtionden står i stark kontrast mot hur facket sedan 1970-talet återkommande kritiserats för "pampfasoner" och varit i skottgluggen för en bred politisk och medial kritik.³⁵ Viscovi menar i sin studie av ekonomibevakningen i tv från 1970-tal till 1990-tal att "under 1970- och i viss mån 1980-talet fanns en underförstådd och för givet tagen löntagare och medborgare inskriven i rapporteringen" såsom publik.³⁶ Detta kan avläsas i *DN:s* bevakning av LO:s förhandlare på 1950- och 60-talen: de porträtteras inkännande som ansvarstagande och hårt arbetande. Också bevakningen av förhandlingarnas resultat, själva avtalen, faller in i detta mönster. När löneökningarna blir större än väntat omtalas

detta i milda termer: ”Den träffade uppgörelsen är på några punkter gynnsammare än det bud som förelåg för tre veckor sedan.”³⁷ Som vi ska se har *DN:s* avtalsrapportering blivit mera kritisk sedan dess.

Lönerörelser på 2000-talet

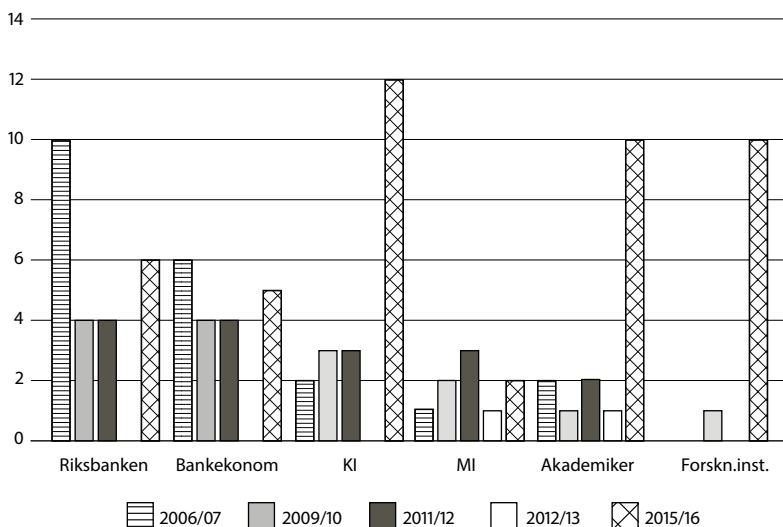
Den mediala bevakningen av avtalsrörelser är på de flesta sätt annorlunda på 2000-talet än på 1960-talet. Tidsdimensionen är sig ganska lik: avtalsrörelsen förbereds i november och december, förhandlingarna startar efter nyår och avtalen ska i huvudsak vara klara sista mars. Men annars är talet om förhandlingarna och tonen i tidningsrapporteringen helt nya. De viktiga förändringarna är tre.

Den första stora skillnaden är, i enlighet med Grafströms slutsatser, att rapporteringen om avtalsrörelserna på 2000-talet är mindre refererande och mer kritisk och analytisk än vad fallet var på 1950- och 60-talen.³⁸ *DN:s* ekonomikommentatorer visar på 2000-talet ett större avstånd till arbetsmarknadens parter, vars förhandlare inte skildras med vare sig samma respekt eller samma relativa intimitet som under den tidigare perioden. Det är framför allt LO som kritiseras för sina krav och målsättningar, både på ekonomi- och på ledarsidorna. Den brittiske historikern Jon Lawrence har diskuterat journalistikens mer kritiska läggning på 1960- och 70-talen som en del av uppbrottet från det konservativa, paternalistiska samhällets traditioner. Även i behandlingen av fackförbundens och arbetsgivarnas förhandlare i Sverige kan man se detta, fast jag observerar en asymmetri i att fackförbundens företrädare i högre grad ifrågasätts.³⁹ Såväl *DN:s* ekonomikommentator som ledarsidans skribenter återkommer under samtliga 2000-talets avtalsrörelser som här undersökts till att fackförbunden kräver för stora löneökningar och att dessa kommer att ha negativa effekter på arbetslöshet, inflation, handelsbalans, integration med flera makroekonomiska och samhällsliga variabler.⁴⁰ Detta i kontrast till 1950- och 60-talens bevakning där *DN* både på ledarplats och på ekonomisidorna i högre grad beskrev förhandlingsordningen som naturlig och välvillig, och utfallen som neutrala eller glädjande.

Den andra stora skillnaden hänger ihop med den första. Det handlar om vilka typer av experter som åberopas för att göra avtalsrörelsen begriplig för läsarna. I bevakningen av efterkrigstidens avtalsrörelser tillkallades sällan externa experter. Idag används experter mycket mer, och ofta till att kritisera arbetsmarknadens parter för att inte skapa tillräckligt marknadskonforma utfall. Angående 1958/59 års avtalsrörelse åberopades inte en enda extern expert, 1959/60 bara en gång, en ekonom från Konjunkturinstitutet, och 1961/62 bara två gånger, Konjunkturinstitutets chef Bent Hansen samt en rapport från OEEC om den svenska ekonomin. Detta medan LO-ekonomen Rudolf Meidner åberopades fyra gånger. 1963/64 års rörelse var liknande, med Meidner i en central roll men också inspel från bankdirektör Tore Browaldh och "Riksbanksfullmäktige med Per Edvin Sköld och Per Åsbrink i spetsen". Finansminister Gunnar Sträng (S) var också mycket aktiv i debatten om löneökningstrycket, men inga externa experter kom till tals. 1965/66 åberopades bara två experter: en professor och en ekonom från Konjunkturinstitutet.⁴¹

2000-talets bevakning av lönerörelserna använder sig i mycket högre grad av externa experter, framför allt den nu självständiga Riksbanken och ekonomer på de privata bankerna, för att bedöma vad som är en rimlig avtalsrörelse och ett rimligt utfall (se diagram). Omvänt har rollen för LO:s ekonomer, som inte räknas i diagrammet, minskat kraftigt: LO:s chefsekonom Dan Andersson nämns bara två gånger i DN:s bevakning av avtalsrörelsen 2007 och hans efterträdare nämns inte en enda gång de fyra följande avtalsrörelserna. Detta i kontrast till att Meidner nämndes fyra gånger 1961/62, en gång 1963/64 och fyra gånger 1965/66, jämte mer generella hänvisningar till "LO-ekonomerna" som kollektiv.

Som exempel kan vi ta, från lönerörelsen 2010, hur i januari vice riksbankschef Svante Öberg förklarar att det är "bäst med ett ettårigt avtal" och att "utrymmet för löneökningar är mycket begränsat".⁴² Detta följs i DN upp några dagar senare med att banken Avanzas sparekonom Claes Hemberg får bedöma svenskarnas förväntningar om löneyft på 3,2 procent som "naivt".⁴³ Under 2015/16 års avtalsrörelse blir sambandet mellan Riksbankens räntepolitik och avtalsrörelsen mer uttalat än tidigare, då Riksbanken till och med anklagas av arbetsgivarna för att försöka styra lönepolitiken och få upp löneökningstakten i syfte att nå

Antal gånger som externa experter kommer till tals i DN:s artiklar om avtalsrörelsen. (KI = Konjunkturinstitutet. MI = Medlingsinstitutet. Som "forskningsinstitut" har jag till exempel räknat Institutet för Näringslivsforskning, Industrins Ekonomiska Råd, Långtidsutredningen, IMF och Ratio.)

inflationsmålet.⁴⁴ Också bankekonomerna spelade en roll 2015/16, som när en ekonom från Skandinaviska Enskilda Banken åberopas som stöd för att avtalsrörelsen måste sänka de lägsta lönerna. DN refererar SEB:s chefsstrateg Johan Javeus som pekar på att Sverige har det högsta inflödet av utbildad arbetskraft av alla länder samtidigt som man har en låg andel enkla jobb och relativt höga ingångslöner i förhållande till medellönen. Tidningen citerar bankekonomens bedömning av denna kombination: "Man behöver inte vara 'Einstein' för att förstå att den ekvationen inte kommer att gå ihop."⁴⁵

I forskningen pekas som sagt ofta på likheter mellan Sveriges lönebildningsmodell sedan 1997, med Industriavtalet i centrum, och regimen decennierna efter Saltsjöbadsavtalet 1938.⁴⁶ Formellt finns tydliga likheter, med starka parter och stark koordinering, men undersökningen här visar också på en stor förändring. På 1960-talet togs parternas, och inte minst LO:s, påståenden om det ekonomiska läget på stort allvar,

och ställdes snarast mot regeringens. På 2000-talet bedöms läget i högre grad av Riksbanken och de stora bankerna. Detta antyder hur makten över dagordningen har förskjutits och vilka förväntningar som ställs på vad arbetsmarknaden ska leverera för utfall – och vilka som har auktoritet att formulera dessa förväntningar.⁴⁷ Ekonomer och andra experter har varit viktiga för samhällsstyrningen i Sverige, inklusive lönebildningen, sedan åtminstone sent 1930-tal och det fanns alltid ett starkt teknokratiskt drag i den svenska modellen.⁴⁸ Men jämförelsen av bevakningen av avtalsrörelserna på 1960-talet och 2000-talet visar en tydlig förändring av vilkas sakkunskap och åsikter som fick medieutrymme. Experternas sammansättning blev mindre korporatistisk (inte minst genom en mindre roll för LO-ekonomerna) och tidningarna tilldelade en markant större roll till centralbanken och de privata bankernas ekonomer.

Den tredje stora förändringen i *DN:s* bevakning av lönerundorna rör vilka intressen och identiteter som förutsätts hos den läsande allmänheten. Lars Haglund och Liselotte Englund har studerat ekonominyheter i både etermedier och dagspress under år 2000 och visade att de intressen som bevakningen förutsatte i hög grad var aktiespararens och konsumentens.⁴⁹ Även Dino Viscovi finner i sin studie av tv-nyheterna att löntagarnas intressen blev mer perifera i bevakningen på 90-talet än de var 20 år tidigare.⁵⁰ Avtalsrörelserna i verkligheten handlar i allra högsta grad om löntagarnas (med fleras) intressen, och som vi har sett så intog *DN* både på ekonomi- och ledarsidan på 1950- och 60-talen en positiv hållning till LO:s strävanden i avtalsrörelserna. På 2000-talet har detta förändrats. Som jag visat ovan är bedömningarna av LO:s mål och politik då mer negativa. Vilka intressen är det då som förutsätts? När höga löneökningar bedöms som något dåligt, vilka är de negativa konsekvenserna? En vanlig analyslinje i forskningen och i dagens samhällsdebatt är att för höga löneökningar leder till prisökningar för konsumenterna, alltså inflation, när arbetsgivarna måste kompensera sig för ökade kostnader.⁵¹ Vad som överraskar med *DN:s* bevakning av 2000-talets avtalsrörelser är hur pass lite det är lönernas konsekvenser för priser som man diskuterar. De två viktigaste skälen som anförs för att hålla nere löneökningarna är jobbskapandet och effekterna på räntan. Avtalsrörelsens subjekt är således inte konsumenterna.

Effekten på jobben handlar om intresset för de arbetslösa. *DN:s* skribenter både på ekonomi- och ledarsidorna är upprepade gånger kritiska mot fackförbunden och deras förhandlare för att kräva för höga löner, vilket hämmar skapandet av jobb och ökar arbetslösheten framför allt för grupper med svag anknytning till arbetsmarknaden, som ungdomar och flyktingar. Så beskrivs fackförbunden till exempel av en ledarskribent i avtalsrörelsen 2006/07:

Nej till sänkt a-kassa. Nej till liberaliserad arbetsrätt. Nej till lägre skatt på arbetsinkomster. Ja till kraftigt höjda lägstalöner. Så kan i grova drag budskapet från LO- och TCO-facken sammanfattas inför årets viktiga avtalsrörelse. Därmed har merparten av de svenska fackförbunden tydligt markerat att man i första hand är till för dem som redan har ett jobb, inte för dem som försöker få in en fot på arbetsmarknaden.⁵²

Det andra intresset som bevakas är låntagarnas, som inte vill ha högre räntor. Resonemang om avtalsrörelsens implikationer för räntorna kan vi till exempel ta från *DN* 31 januari 2007, där reportern inför förhandlingarna menar att ingen part vill ”driva fram löneökningar som får Riksbanken att höja räntan och därmed bromsa in tillväxten och höja arbetslösheten”, eller *DN* den 26 mars samma år, då oron har tilltagit och ekonomikommentatorn Johan Schück menar att ”Riksbanken, som hittills har tagit ganska lätt på avtalsrörelsen, börjar få anledning att bekymra sig. Löneökningarna inom industrin blir något högre än väntat och nu ser även handeln ut att dra upp nivåerna. Det kan betyda att en räntehöjning rycker närmare, även om beskedet nu på fredag troligtvis blir att reporäntan ligger fast på 3,25 procent.”⁵³ Också i avtalsrörelsen 2011/12 spelade räntepolitiken en viktig roll; när förhandlingarna nått skarpt läge i april 2012 var den förmanande tonen på *DN:s* ekonomisidor skarp: ”Riksbanken har legat lågt inför årets avtalsrörelse och kommit med flera räntesänkningar. Det beror på att man på förhand har bedömt läget för måttfulla löneavtal som gynnsamt. Men räkna med att tonläget därifrån blir ett helt annat om det visar sig att inflation hotar!”⁵⁴

Riksbanken gjordes 1999 självständig gentemot regering och riksdag. Skälet för reformen var i grund och botten normpolitiskt: att se till att Riksbanken kan fatta ”impopulära” beslut, som att höja räntan för att

öka arbetslösheten när inflationen behöver hållas i schack – en reform helt i linje med 90-talets skifte från arbetslöshets- till inflationsbekämpning som främsta mål för den ekonomiska politiken.⁵⁵ Undersökningen av DN:s lönerörelsebevakning visar hur Riksbankens disciplinerande funktion internaliserats i hur samtalet om lönerörelserna förts: Riksbanken är en självklar hämmande faktor på löneförhandlingarna (olikt från 60-talet) och fackförbunden hotar den ekonomiska stabiliteten och hushållens ekonomiska intressen inte bara genom att pressa upp priser utan minst lika mycket genom att pressa upp räntor. Att räntan fått en så central roll i DN:s bevakning är relaterat till den ökade belåningsgraden bland hushållen; deras belåning satt i förhållande till deras disponibla inkomst har ökat från 96 procent år 1995 till 195 år 2020.⁵⁶ Denna omvandling, genom en större finansiell investering i boendet, samspelar med en större vikt för boendet för den sociala identiteten.⁵⁷ Att äga ett hus eller en bostadsrätt och vara belånad gör att man inte vill ha högre räntor, och det är ett intresse som DN:s bevakning av avtalsrörelserna på 2000-talet tar på största allvar.⁵⁸

En gammal marknad i en ny tid

På vissa sätt liknar dagens lönebildning den på 1950-talet. År 2016 förhandlades 484 avtal på ett koordinerat sätt för tre miljoner löntagare; 1960 förhandlades en central ram för alla löntagare och jordbruket i landet. I jämförande arbetsmarknadsforskning och politisk ekonomi betonas på detta sätt kontinuiteten: Sverige som ett land med starka arbetsmarknadsorganisationer och förhandlingskultur. Jag tror dock att undersökningen här visar hur olikt systemets funktionssätt är idag på ett mera diskursivt plan. Att förståelsen av lönerörelsens ändamål i den samhällets mittfåra som DN representerar förändrats så mycket, från 1950- och 60-talets positiva bild av en rationell administration av gemensamma intressen genom förhandlingar på arbetsmarknaden, till 2000-talets stränga kritik mot framför allt LO, stödjer en tolkning av en lönebildning som betonar förändring. Sett till dess former är den på 2000-talet lik Saltsjöbadsmodellen, men i praktiskt funktionssätt och utfall har mycket förändrats.⁵⁹

Om arbetsmarknaden på 1950- och 60-talen accepterades som en administrerad marknad, så förväntas idag i högre grad marknads-konforma utfall: vad fackförbunden och arbetsgivarna gör bedöms av bankekonomer och betygsätts utifrån huruvida utfallen ligger i linje med marknadsaktörernas förväntningar och världsmarknadens till-skrivna behov. På så sätt kan man tala om en ”marknadens tid” även vad gäller arbetsmarknaden – trots att marknaden i sig inte var ny. Även på 1950- och 60-talen skedde löneförhandlingarna i en världsekonomi, och lönernas effekter på konkurrenskraft och marknadsandelar diskuterades ständigt, men tolkningsramen för avtalsrörelsen var i grunden mer nationell, med ett fokus på produktionen i Sverige som skulle upprätthållas och främjas i ett samspel mellan arbetstagare och arbetsgivare. På 2000-talet är tolkningsramen för avtalsrörelserna mer definitivt världsekonomens: de globala marknaderna sätter premisserna, som svenska arbetstagare och arbetsgivare ska leva upp till genom att leverera resultat i enlighet med marknadernas förväntningar.⁶⁰ Marknadsaktörernas, och framför allt bankekonomernas, viktigare roll i att bedöma och uttolka avtalsrörelserna speglar de finansiella marknadernas ökade inflytande i samhället. Rollen för arbetsmarknadens parter har i denna omtolkning förändrats, och just som Jesper Enbom och Dino Viscovi påvisat i andra sammanhang, så har fackens auktoritet undergrävt.⁶¹ Som jag visat kan vi se arbetsmarknadens omvandling till en institution förväntad att leverera marknadskonforma utfall, snarare än en institution där arbetsmarknadens parter anses ha rådighet att själva definiera vilka de gynnsamma utfallen är, som en viktig del av de förändringar som vi associerar med marknadens tid.

- Om SAF:s opinionsbildningskampanjer på 1970- och 1980-talen, se Elin Åström Rudbergs och Nikolas Glovers kapitel.
- För mer om världsmarknadernas och det internationella finanskapitalets växande inflytande på ekonomin mot slutet av 1900-talet, se Oskar Brobergs kapitel.

Noter

- 1 Se Richard Swedberg, *Principles of Economic Sociology* (Princeton & Oxford: Princeton University Press, 2003), s. 155–156. För diskussioner om arbetsmarknaden som marknad i en svensk kontext, se Christer Lundh, *Spelets regler: Institutioner och lönebildning på den svenska arbetsmarknaden 1850–2000* (Stockholm: SNS, 2002), s. 15–28.
- 2 Se t.ex. Stephen J. Nickell, "Dynamic Models of Labour Demand", s. 473–522, i Orley Ashenfelter & Richard Layard (red.), *Handbook of Labor Economics*, vol. 1 (Amsterdam: Elsevier, 1986). Klas Eklund har i en betydande diskussion av arbetsmarknaden jämfört med en idealtypisk marknad i *Vår ekonomi: En introduktion till samhällsekonomin*, 8 uppl., Stockholm: Prisma, 1999), kap. 5, 12.
- 3 Om nyliberalismens projekt att få arbetsmarknaden att bli mer som en riktig marknad, se Ben Jackson, "Neo-liberalism, Labour and Trade Unionism", i Simon Springer, Kean Birch & Julie MacLeavy (red.), *The Routledge Handbook of Neo-Liberalism* (London: Routledge, 2016).
- 4 Om centraliteten av nationen i efterkrigstidens politiska projekt, se David Edgerton, *The Rise and Fall of the British Nation*, pocketutgåva (London: Allen Lane, 2019).
- 5 För en betydande och reflekterande diskussion om 1980- och 90-talens perspektiv på fackförbunden som egenlystiga, kortsiktiga och kostnadsdrivande, se Mancur Olson, *How Bright are the Northern Lights? Some Questions about Sweden* (Lund: Institute of Economic Research, 1990). För en i svensk kontext mycket viktig kritik av fackförbunden och 1970- och 80-talens välfärdsstat, se också Assar Lindbeck, *Det svenska experimentet* (Stockholm: SNS, 1998).
- 6 Om en politik syftande till marknadskonforma utfall, se Wolfgang Streeck, "How Will Capitalism End?", *New Left Review* 87 (2014). Streeck talar om att "the neo-liberal mainstream's political utopia is a 'marketconforming democracy', devoid of marketcorrecting powers and supportive of 'incentivecompatible' redistribution from the bottom to the top", s. 44–45. Historikern John Gillingham, *European Integration 1950–2003: Superstate or New Market Economy?* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), s. xiii definierar utifrån ett marknadslibertalt perspektiv marknadskonform som att en för samhället positiv utveckling kan ske genom marknader, eller genom "institutions created to make markets operate properly (*Marktkonform*)".
- 7 Denna korta historik bygger i huvudsak på Lundh 2002; Svante Nycander, *Makten över arbetsmarknaden: Ett perspektiv på Sveriges 1900-tal*, 2 uppl. (Stockholm: SNS, 2008). Det har skrivits väldigt mycket bra om 1930-talets klasskompromiss. Se t.ex. Anders L. Johansson, *Tillväxt och klassarbete: En studie av den svenska modellens uppkomst* (Stockholm: Tiden, 1989).
- 8 Statistiken för 1950- och 60-talen kommer från www.historia.se och för perioden sedan 1980 från Statistiska centralbyrån, tabellen "Arbetskraftsinsats (ENS2010) efter näringsgren SNI 2007, tabellinnehåll och år".
- 9 Philip G. Cerny, "The Competition State Today: From raison d'Etat to raison du Monde", *Policy Studies* 31:1 (2010).
- 10 Nils Elvander, "Industriavtalet och Saltsjöbadsavtalet – en jämförelse", *Arbetsmarknad & Arbetsliv* 8:3 (2002), s. 191–204.

- 11 För en beskrivning av hur avtalsrundorna gick till på 1950- och 60-talen, se T.L. Johnston, *Collective Bargaining in Sweden: A Study of the Labour Market and Its Institutions* (London: Allen and Unwin, 1962), s. 264–267.
- 12 DN:s alla utgåvor t.o.m. 1992 finns på arkivet.dn.se. Nyare artiklar finns på dn.se. Svenska Dagbladets arkiv finns på <https://www.svd.se/arkiv>. Relevanta artiklar har identifierats genom användning av ordet avtalsrörelse i en eller annan form; jag har sökt avtalsrörelse* för att få med artiklar som använder ordet i obestämd eller bestämd form.
- 13 Om SvD:s politik och relation till näringslivsintressen på 1960- och 70-talen, se Maria Grafström, *The Development of Swedish Business Journalism: Historical Roots of an Organisational Field* (Uppsala: Uppsala universitet, 2006), s. 148–150.
- 14 Lars-Åke Engblom, "Tidningar dör, men pressen lever", i Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (red.), *Den svenska pressens historia*, vol. 4, *Bland andra massmedier (efter 1945)* (Stockholm: Ekerlid, 2002), s. 20–133.
- 15 Grafström 2006, s. 136–145 (DN), 151–153 (SvD).
- 16 Dino Viscovi, *Marknaden som mönster och monster: Ekonomiska experter och nyheter om ekonomi i Rapport 1978–1998* (Göteborg: Göteborgs universitet, 2006), s. 48–49.
- 17 Peter Kjær, Niina Erkama & Maria Grafström, "Transforming Business News Content: A Comparative Analysis", i Peter Kjær & Tore Slaatta (red.), *Mediating Business: The Expansion of Business Journalism* (Köpenhamn: Copenhagen Business School Press, 2007), s. 148. De undersöker ekonomisk journalistik i fyra stora nordiska dagstidningar, inkl. SvD, och fyra nordiska affärstidningar 1960, 1970, 1980, 1990 och 2000. Om den intensifierade arbetsmarknadsbevakningen i svensk tv på 1970-talet, se Monika Djerf-Pierre & Lennart Weibull, *Spegla, granska, tolka: Aktualitetsjournalistik i svensk radio och TV under 1900-talet* (Stockholm: Prisma, 2001), s. 246–247.
- 18 Om 1970- och 80-talens omvandling av lönebildningen, se Lundh 2002, s. 252–282.
- 19 Edgerton 2019, kap. 16 skisserar på en sådan diskussion i det brittiska fallet.
- 20 Den beskrivande andan i journalistiken under 1950-talet och 60-talets första halva fångas av karaktäriseringen av perioden 1945–65 som "spegling" och perioden 1965–85 som "granskning", i Djerf-Pierre & Weibull 2001, s. 170–174, 240–264.
- 21 "LO och lönerna", DN 3/9 1961. Aversionen mot "det irrationella" är tidstypisk.
- 22 "Utspel om lönerna", DN 11/11 1961.
- 23 "Rudolf Meidner: Klimatet något kärvare men fortsatt expansion", DN 11/11 1961.
- 24 Se t.ex. Stig Hadenius, *Dagens Nyheters historia: Tidningen och makten 1864–2000* (Stockholm: Bokförlaget DN, 2002), s. 279–286, 309–316.
- 25 "Landsorganisationen", DN 9/8 1958; "Förspel till avtal", DN 11/8 1958.
- 26 "Klasspolitik", SvD 28/8 1965; "TCO-chefen säger ifrån", SvD 10/10 1965; "Svar på LO-tal", SvD 17/10 1965; "Tyst i klassen ...", SvD 9/1 1966.
- 27 T.ex. "LO signalerar hårda lönekrav: Förhandlingsstart i november", SvD 25/9 1965. För exempel på Meidner som expert också i SvD, se "LO skapar prismedvetenhet genom att upplysa köparna", SvD 4/9 1965.
- 28 Helt i enlighet med betoningen på nationen i Edgerton 2019, särskilt s. 378. För "det svenska folkhushållet", se DN 11/11 1961.

- 29 "GEIJER 50 ÅR. LO vill behålla sina traditioner: 'Ingen byråkrati'", *DN* 4/5 1960.
- 30 För andra exempel, se "Ingen samlad opinion mot nya tvåårsavtal", *DN* 2/10 1958; "Enhälligt LO för ny samordning", *DN* 3/10 1958. Även SAF:s inledande utspel kunde få förstasidan, se t.ex. "PRISHÖJNING MÅSTE UNDVIKAS: Arbetsgivar-
na bjuder lönestopp", *DN* 13/12 1959.
- 31 "Starten går för vinterns avtalsspel: Kraftiga öppningskrav är att vänta", *SvD* 16/11 1965.
- 32 "LÅNG VÄNTAN FÖR DELEGATIONERNA", *DN* 19/3 1962. Jfr "Mangling inleds för medlingsbud till SAF och LO", *DN* 1/4 1964. För liknande detaljerad inifrån-
skildring av förhandlingarna i *SvD*, se "Höjd konfliktersättning: Tjänstemännen försenas" 31/3 1966. Johnston 1962, s. 271 skriver om de svenska lönerörelserna: "The negotiations were and are frequently physically exhausting". Detta framgår
också i mediabevakningen.
- 33 "Avtalet SAF-LO godkänt: Tvekan om kompensationen", *DN* 7/3 1959.
- 34 Se "Namn och nytt"-avdelningens skämtteckning i *DN* 2/2 1959 och sign. Red Tops
kåseri på kultursidan "Stort, vackert, rikt", *DN* 4/4 1962.
- 35 Jesper Enbom, *Facket i det medialiserade samhället: En studie av LO:s och medlems-
förbundens tillämpning av news management* (Umeå: Umeå universitet, 2009).
- 36 Viscovi 2006, s. 49.
- 37 "Löneuppgörelsen", *DN* 8/4 1964.
- 38 Grafström 2006, kap. 7; jfr Djerf-Pierre & Weibull 2001.
- 39 Jon Lawrence, "Paternalism, Class and the British Path to Modernity", i Simon
Gunn & James Vernon (red.), *The Peculiarities of Liberal Modernity in Britain* (Ber-
keley: University of California Press, 2011), s. 157. Om asymmetrin, jfr Enbom
2009; Viscovi 2006, s. 199–202.
- 40 År 2007 är utvärderingen på ledarsidan av industrins avtal faktiskt markerat positiv:
Barbro Hedvall, "Konfliktfritt i halvtid", *DN* 16/3 2007. Däremot är utvärderingen på
ekonomisidan av uppgörelsen i handeln starkt kritisk: Johan Schück, "Urspårad av-
talsrörelse hotar regeringens mål", *DN* 26/3 2007; se också Peter Challis/TT, "Löne-
avtal oroar marknaden", *DN* 26/3 2007. År 2010 slöts relativt försiktiga avtal i en
svår ekonomisk tid och arbetsmarknadsreportern Cecilia Jakobssons utvärdering
var försiktigt positiv: "Slutet på en stökig avtalsrörelse", *DN* 14/5 2010. Två år senare,
2011/12, var ledarsidan skarpt kritisk mot fackförbunden i upptakten av avtalsrö-
relsen – "Hört talas om krisen?", *DN* 6/9 2011 –, under förhandlingarna – "Maxi-
malt fel tidpunkt", *DN* 2/12 2011 – och när avtalen blivit klara – "Noll procent på
20 år", *DN* 3/3 2012; Peter Wolodarski, "Tjugo år då guldets blev till sand", *DN* 25/3
2012 och även så ekonomisidan: Johan Schück, "För hög löneökning gynnar inte
någon", *DN* 11/4 2012. Avtalsrörelsen 2012/13 var mindre omfattande och mindre
konfliktfylld. Johan Schück förmanade dock: "Måttliga krav lönsamt på sikt", *DN*
8/3 2013. Avtalsrörelsen 2015/16 var större och mer konfliktfylld. Schück pekade
med utgångspunkt i en rapport från Konjunkturinstitutet på en "Svår balansgång
mellan höga och låga löneökningar", *DN* 7/10 2015 medan en osign. ledare hävdade
att "LO står i vägen för jobben", *DN* 7/11 2015 och en dito, "Fackets blindas fläckar",
DN 22/12 2015, att för höga löneökningar skulle minska jobbtilfällena. För sträng
kritik av LO:s lönepolitik också på *SvD*:s ledarsida, se Tove Lifvendahl, "Ekvation-
en går inte ihop" 10/12 2015; Jonatan Lönnqvist, "Ett för samhället skadligt LO
behöver tuktas" 14/2 2016.

- 41 Dessa beräkningar bygger på tidningsmaterialet som förklarats i sektionen "Källmaterial". *Svenska Dagbladet* refererade i bevakningen av avtalsrörelsen 1965–1966 professorer två gånger, Konjunkturinstitutet sex gånger och övrigt forskningsinstitut en gång. 2015–2016 refererades KI tre gånger, forskningsråd två, en professor en gång, och bankekonomer två gånger.
- 42 "Det blir låga löneökningar", *DN* 30/1 2010.
- 43 "Naivt tro på stora lönelöft", *DN* 4/2 2010.
- 44 Se t.ex. Johan Schück, "Riksbanken försöker inte styra lönerna", *DN* 3/10 2015. För liknande diskussion i *SvD*, se Louise Andrén Meiton, "Stridiga viljor inför avtalsrörelse" 7/10 2015.
- 45 TT, "I framtiden behöver vi jobba mer – och längre", *DN* 8/12 2015.
- 46 Se t.ex. Elvander 2002.
- 47 Jfr Enbom 2009, som använder begreppet hegemoni för att beskriva makten över dagordningen. Om finansaktörers roll som experter i mediebevakningen av ekonomin på 2000-talet, se också Peter Kjær, "Changing Constructions of Business and Society in the News", i Peter Kjær & Tore Slaatta (red.), *Mediating Business: The Expansion of Business Journalism* (Köpenhamn: Copenhagen Business School Press, 2007), s. 159–186.
- 48 Se t.ex. Peter Katzenstein, *Small States in World Markets: Industrial Policy in Europe* (Ithaca: Cornell University Press, 1985). Lars Ekdahl, *Mot en tredje väg: En biografi över Rudolf Meidner*, vol. 1, *Tysk flyktning och svensk modell* (Lund: Arkiv, 2002), s. 115–188, 258–321 diskuterar ekonomernas ökade inflytande på LO under efterkrigstiden.
- 49 Lars Haglund & Liselotte Englund, *Från jämförpriser till börskriser: En kvantitativ kartläggning av ekonomi- och konsumentjournalistiken i svenska medier 2000* (Stockholm: Institutet för mediestudier, 2001), refererad i Viscovi 2006, s. 42–45.
- 50 Viscovi 2006, s. 202.
- 51 Om löneökningarnas effekt på priser, se Eklund 1999, kap. 13.
- 52 Peter Wolodarski [utan rubrik], *DN* 19/1 2007. Se också i *DN* "LO står i vägen för jobben" 7/11 2015; "Fackets blindas fläckar" 22/12 2015. För liknande kritik i *SvD*, se t.ex. Jonatan Lönnqvist, "Ett för samhället skadligt LO behöver tuktas" 14/2 2016, s. 5. Denna analyslinje sammanfaller som sagt med ett vanligt perspektiv i forskningen, se t.ex. Eklund 1999, s. 292–293, 313–316.
- 53 Bosse Andersson, "Försonlig inledning på avtalsrörelsen", *DN* 30/1 2007; Johan Schück, "Urspårad avtalsrörelse hotar regeringens mål", *DN* 26/3 2007. Jfr "Professor: Lönebildning verkar inte klara högkonjunktur", *DN* 28/3 2007 där Lars Calmfors citeras: "Nivån på löneökningarna verkar bli för hög. Riksbanken borde redan den här veckan höja räntan och indikera att de framtida räntehöjningarna kan bli högre än man tidigare trott. Det skulle skicka ut en tydlig signal om att löneökningarna måste hållas tillbaka."
- 54 Johan Schück, "För hög löneökning gynnar inte någon", *DN* 11/4 2012. Jfr Johan Schück, "Ont om ekonomisk stimulans i regeringens budget", *DN* 13/4 2012.
- 55 Jfr Johannes Lindvall, *The Politics of Purpose: Swedish Macroeconomic Policy after the Golden Age* (Göteborg: Göteborgs universitet, 2004), särskilt kap. 4. Lindvall diskuterar normpolitiken på s. 135–137 men går inte in på Riksbanksreformen 1999 i sig; om den, se istället Lars Calmfors, "The Swedish Macroeconomic Policy Framework", IFN Working Paper No. 1075 (Stockholm, 2015), s. 4–6.

- 56 Lån/disponibel inkomst från Ekonomifakta, som använt statistik från SCB.
- 57 Se Lisa Adkins, Melinda Cooper & Martijn Konings, *The Asset Economy: Property Ownership and the New Logic of Inequality* (Cambridge: Polity Press, 2020).
- 58 SvD torde ha en målgrupp med (minst) lika hög andel bostadsägande som DN. Bevakningen 2015/16 i SvD diskuterar visserligen Riksbanken och räntan flitigt, men inte så mycket ur perspektivet att för höga löneökningar kan leda till räntehöjningar. Detta beror sannolikt på att diskussionen under denna avtalsrörelse handlade mindre om denna fråga; som vi sett förväntades låga löneökningar och stridsäpplet var snarast ifall Riksbanken med sin extremt stimulerande penningpolitik ens skulle få upp inflationen till målet om två procent.
- 59 Se Lucio Baccaro & Chris Howell, *Trajectories of Neoliberal Transformation: European Industrial Relations since the 1970s* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017); Erik Bengtsson & Magnus Ryner, "The (International) Political Economy of Falling Wage Shares: Situating Working-class Agency", *New Political Economy* 20 (2015), s. 418–419.
- 60 Denna slutsats är influerad av analysen av den danska ekonomibevakningens utveckling sedan 1960-talet i Kjær 2007. Kjærs resonemang om vad jag här kallar tolkningsramar bygger på ekonomisociologen Neil Fligstein, *The Transformation of Corporate Control* (Cambridge, MA & London: Harvard University Press, 1990).
- 61 Enbom 2009; Viscovi 2006. Om de fackliga företrädarnas starka position på 1970-talet, se Djerf-Pierre & Weibull 2001, s. 246–247, 376.